

dr. Vonsik Gyula

IZLÉS ÉS MUNKA

A történelmi tapasztalatok közül a legfontosabb az ember és a természet viszonyának megváltozása. Az emberiség utja a kőbaltától az űrhajóig hosszú és göröngyös volt. Valamikor a természet uralkodott az ember felett és az ember csak hosszú történelmi ut eredményeképpen jutott el oda, hogy uralkodni kezd a természet felett. Viszont az is közismert, hogy az ember munkája eredményeként vívott ki különböző mértékű szabadságfokot a természettel folytatott harcában. A műveltség is ehhez az emberi tevékenységhez kapcsolódik legszorosabban.

Ebből az összefüggésből fakadó álláspont, hogy a műveltség elsősorban a termelő munkához kapcsolódik - amiben és amivel az ember létrehozza világát és önmagát. A munka, mint emberi gyakorlat mindig megkövetel egy meghatározott tudást, készséget, tapasztalatot, emberi kapcsolatot, stb., ami lehetővé teszi a történelmileg jelentkező termelési feladatok megoldását.

A természettel folytatott harc és annak változásai hatottak elsősorban és hatnak ma is a művelődésre, annak belső strukturájára. Pl. az ipari forradalom, amely utat tört magának, alapvetően változtatta meg a világ folyását, benne az ember

sorsát. A kétkezi munkát végzők helyére a gépekkel dolgozó nagyipari proletáriátus lépett. Ennek következménye volt, hogy Európa, amelyben az emberek többsége a XIV. század elején még írástudatlan volt, megindult az irni, olvasni tudás utján. Az emberiség két évszázad alatt eljutott a feudális agrárvilágból a nagyipar világába.

A munka, mint minden ujnak elsődleges teremtője történelmileg tehát minden időben rányomja meghatározó bélyegét a műveltségre, mint egészre és annak minden alkotóelemére is. Az esztétikai érzés - a minőség érzése - is a munkában keletkezik és fejlődik, olyan munkában, amely valami újat alkot, amely a dolgok új tulajdonságait mutatja ki. Az alkotó munka úgy lép fel, mint az emberi erők és képességek játéka, és mint ilyen nagy élvezetet nyújt az embernek. Ez az élvezet lényegében nagyon közel van a művészi élvezethez. Széppé, alkotóvá kell tenni a munkát, hogy az ember törekedjen feléje, mint legelső szükséglete felé fogalmazódik meg a cél. Az alkotó munkára való törekvés, mint aktivitás a maga gyakorlati közvetlenségében fejleszti legjobban az ember esztétikai érzéseit is. A munkában lévő magasfoku tudás, a munkában megnyilvánuló öntudat, mint mozgatóerő, a személyi és társadalmi érdekek egysége stb. felszabadítja a megbénított esztétikai érzéseket is, és ugyanakkor lehetőséget ad mind teljesebben meglátni a munka szépségét.

Ahhoz tehát, hogy a műveltség és a munka, az izlés és a munka kapcsolatát megmutathassuk, nem elég egyszerűen csak a munkát, mint emberi gyakorlatot megvizsgálni, hanem a történelmi konkrétságában kell megtenni, alapvető mozgástendenciáinak megmutatásával.

Munka és műveltség

Érdemes ebből a szempontból megkísérelni, felvázolni a munka és ember kapcsolatának változását és ennek a művelődésre, valamint a műveltségre gyakorolt általános hatását. Marx írja, hogy az osztálytársadalmakban a munka idegenné válik az ember számára, hogy a munka állativá lesz. Ezzel együttjár, hogy az állatiak - evés, ivás, nemzés - válnak emberivé. Ez azt eredményezi, hogy az ember személyes érdekei nem a munka folyamatában - mivel az állati - jelennek meg, hanem a fogyasztás szférájába kerül, ami azt jelenti, hogy nem kapcsolódik a munkához, mint legfontosabb élettevékenységhez. Ennek az az eredménye, hogy tartalma sablonossá, szinte mozdulatlaná válik, az alkotói jelleg minimumra csökken benne. Ezért a munka a kizsákmányolás körülményei között nem gyakorol közvetlen pozitív hatást a művelődésre, és a műveltség tartalmánál fogva, nem kötődik közvetlenül a munkához. Nem véletlen tehát, hogy az elmúlt évszázadokban a műveltségbeli elvárások mindig a munkán kívül fogalmazódtak meg. Többek között Magyarországon is ezért vált az egész műveltség irodalom és művészetcentrikussá.

A szocialista társadalom azzal, hogy megváltoztatja a tulajdonviszonyokat, megszünteti a munka idegenné válásának leglényegesebb okát. A szocializmus körülményei között lehetővé válik, hogy a munka állatiból ismét emberivé váljon, és ezzel együtt lehetővé válik, hogy az ember személyes érdekei elsősorban a termelés folyamatában jelenjenek meg és fejeződjenek ki. Ez a folyamat egyet jelent a munka alkotóvá válásával. Ez egyben azt is eredményezi majd, hogy a műveltség is a fogyasztás szférájából ismét a termelés szférájába kerülhet. Nem véletlen tehát, hogy a szocializmus célul tűzi ki a fizikai és szellemi munka közötti lényeges különbség megszüntetését, a munkán belüli szellemi hányad gyors növelését. A szocializmus tudatossá teszi azt a spontán folyamatot, amelyben egyik oldalon a munka teremti az embert és a történelmet, a másik oldalon az ember éppen azzal, hogy termel, maga csinálja a történelmet.

A szocialista kulturális forradalom azon túl, hogy célul tűzi ki a művelt emberek sokaságának kinevelését, e feladat teljesítése során így oldja meg a munka és a kultúra szerves kapcsolatának megteremtését is. Ismeretes, hogy az emberiség fejlődése során a fizikai és szellemi munka kettéválásával lényegében a munka és a kultúra utjai is elváltak. A társadalom osztályokra való tagozódása egyben azt is jelentette, hogy a munkát végzők tömege távol került a kulturától, míg más oldalon a kultúra áldásait élvező kisebbség távol került a munkától. A szocialista kulturális forradalom azzal, hogy

a kulturát a dolgozók közkincsévé teszi, a munkát viszont alkotóvá, ezzel a mesterséges kettéválasztást is megszünteti.

Az előzőekben a műveltség külsődlegessé - a munkától és más gyakorlati tevékenységtől különállóvá - válásának az okát a fizikai és szellemi munka különválásában jelöltük meg.

Ha ez igaz ebben az összefüggésben, - már pedig igaz - akkor igaznak kell lenni fordítva is. A munka a szocialista társadalom körülményei között megszabadulva a kizsákmányoló társadalmakra jellemző viszonyoktól, egyre inkább egyesíti magában a fizikai és szellemi mozzanatot, sőt a fejlődés ütemével egyenes arányban egyre inkább növekszik a munkán belüli szellemi hányad. Ez mint folyamat egyben azt is eredményezi, hogy az eddig külsődlegesként létező műveltség is egyre inkább a munkához és egyéb gyakorlati tevékenységekhez közeledik, annak szerves részévé válik.

A munkától elszakadt műveltség - vele együtt az izlés is - bírálata napjainkban a társadalmi fejlődésben végbemenő forradalmi változás eredménye. A korszerű szemléletnek abból az alapigazságból kell kiindulnia, hogy az embert a munka tette emberré és a munka ma is minden változás alapja. Legfontosabb feladat ebből adódóan az ember olyan képességeinek fejlesztése, amely a munkában realizálódik, amely az emberi élet progresszív változásának meggyorsítását eredményezi.

Mindez vonatkozik az izlésre is, mint a műveltség részére. Ahogyan a műveltség alapvető tartalmát közvetlen kapcsolatban vizsgáljuk a munkával, ugyanígy az izlés esetében is alapvető szerepe van a munkának.

Munka és esztétikum

A szépség törvényei szerinti alkotás nem valamiféle speciális területe az emberi alkotásnak. Az esztétikum szerves tartozéka minden alkotó tevékenységnek, így a termelő munka bármely formájának, jelentkezzen az benne bármilyen formában is. Ha az izlés fejlődését nyomon akarjuk követni, miképpen a műveltség egészénél, itt is először a munkát kell tanulmányozni, mint az emberi alkotó gyakorlat alapvető formáját. Az izlés formálódását nyomon lehet követni a munka minden fajtájában és minden mozzanatában.

A munka nevelte az emberben az esztétikai érzéseket, megtanította arra, hogy meglássa az őt körülvevő természetben a szépet, saját dolgaiban a szépet és magának az embernek szépségét. Ezért ahhoz, hogy megtaláljuk a kulcsot a művészet és a szépség természetéhez, elsősorban a munka folyamatát kell megnéznünk.

Az ember, minden nép szépségideálja kapcsolatban van a munkával. Ilyenek pl. az ősemberek díszei, amelyek lényegében vadász-zsákmányok - fogak, állati karmok, - amelyek elsősorban vadászerejét és ügyességét voltak hivatva megmutatni, de jellemezték az embert esztétikai oldalról is, mivel ezek díszítették őt.

Közismert, hogy a művészet tulajdonképpeni első alkotásai is az akkori munka legfontosabb tárgyai voltak. Az ősember pl. nem mindenféle állatot ábrázolt barlangja falán, hanem csak olyat, amelyre vadászott. Ezekből a kezdetleges rajzokból - mint a művészet első alkotásaiból - is az derül ki, hogy az ember az állatokat és növényeket rajzolva jutott el azok szépségének megismeréséhez. Tehát nem a szemlélődés, hanem a cselekvés kapcsán jutott el a szépség felismeréséig. Ezen túlmenően a barlangrajzok azt is jelzik, hogy az emberek "szabad idejükben" nemcsak egyszerűen visszatükrözték a természetet, hanem arra cselekvően hatottak, megváltoztatták. A munkának az őskor emberénél jelentkező primitív fokán már jelen volt az alkotás, - ha primitív fokon is - és vele együtt az esztétikai alkotás mozzanata is, mivel az ember a geometriailag szabályos tárgyakat igyekezett készíteni. Az ősember a természettől függetlenül, az ezerszer való újrakészítés és a legsikeresebb mintadaraboknak a termelés gyakorlati alapján történő kiválasztásának útján készítette el a szerszámain. Elmondhatjuk, hogy az ősember kaparószerszámain, késeit, nyíl és kopjahegyeit, baltáit, stb. ugyanazon

elv alapján készítette, mint amilyen elv alapján Michelangelo készítette remekműveit.

Először létezett tehát olyan diszítés, amelyben nem a természet tükröződött vissza, hanem akarva, nem akarva a munkát tükrözte vissza és hozta létre a munka esztétikáját és vele együtt az izlés meghatározott fokát. A táj, az éjszakai ég stb. szépségének megértése - ez már utána következő és eléggé késői lépés az esztétikai érzés fejlődésében.

Az esztétikum és munka kapcsolatát, az esztétikai érzések kifejlődését mutatják a munka folyamatában végbemenő változások is. A munkaeszközök fejlődése, alakulása, a munka tárgyának alakváltozása, a különböző diszitő elemek megjelenése, stb. mind ennek bizonyítékai. A természetes minták, amelyek a munka folyamatában képződtek, nem voltak művészeti alkotások, de törvényszerű ismétlődésük, szimmetriájuk nagy nevelő erővel hatott az emberek szépségérzékére. Ezek a tárgyak ugyanakkor a kor emberének izlését is kifejezték.

Történelmileg bizonyított, hogy a művészetek keletkezése, amiben az esztétikai viszony viszonylagos önállóságra tett szert az anyagi termelés folyamatához viszonyítva - csak később következett be. A fizikai és szellemi munka különválása, az ellentétes termelési viszonyok feltételei között létrejöttek az önálló művészi tevékenységek és a hivatásos művészetek egyes formái nemcsak elhatárolódtak az anyagi termeléstől, hanem szembe is kerültek vele, mint a "teljes sza-

bad" alkotás szférái az emberi szellemnek. Nem véletlen, hogy a gyakorlatban is éppen ezekben a társadalmakban adtak kifejezést a "tisztá művészet", a "művészet a művészetért" elképzeléseknek.

Eredetileg tehát nem a természet hatása, nem is a művészetek alakították az esztétikai izlést, hanem a munka. Az izlés elsődlegesen tehát ugyanugy, mint a műveltség, nem a szabad időben született, nem az elvont szemlélődés terméke. Az esztétikai érzés elsődlegesen a munka terhe alatt született.

A munka és esztétikum kapcsolata, a kapcsolat izlésformáló szerepének kimutatása nem mond ellent annak az állításnak, hogy a munkaeszközök megítélésénél első és legfontosabb mindig a gyakorlati szempont volt. De a gyakorlat, amely a forma meghatározott törvényszerűségének alapjául szolgált, azzal együtt a szépséget is mindig kifejezte. Ezért az őskor emberei kőből készült eszközeinek vizsgálatánál pl. egy általános tulajdonságát vehetjük észre, ami a majdnem kötelező szimmetriát mutatja a munkaeszközök mindkét síkján. Ismeretes, hogy a szimmetria - a szépség egyik feltétele és az is, hogy az ősebernél rossz munkaeszköznek számított az, amely nem volt szimmetrikus.

Éppen az, hogy a munka az ember számára esztétikailag mindig jelentős volt, apránként nevelte az emberekben a szép érzését és megértését. A munka éppen ezért objektíve mindig az esztétikai nevelés középpontjában állt. Ezért elmondhatjuk, hogy az anyagi javak termelése mindig izlésfejlesztő

és fordítva, az anyagi javak termelése függ az ember esztétikai érzésétől. Ahogyan az emberek a jövőt és benne a szépet elképzelik, olyanok az őket körülvevő tárgyak, olyan munkaeszközök minősége, stb.

Ebből az alapvető igazságból kell kiindulni napjainkban is a munka izlést formáló tulajdonságának jellemzésénél. A munka, mint alapvető emberi tevékenység ma is elsődleges szerepet játszik az izlésnevelés területén. Csak a munkában és a munka segítségével tanul meg az ember gyönyörködni, a jól elkészített munkaeszköz okozta elégedettségét érezve. Ez az oka annak, hogy az első esztétikai értékelés is a munka folyamatára, tárgyára, és eredményére irányul. Ebből az összefüggérendszerből vonhatjuk le a következő ítéletet. Ha a műveltség teljesíti eszköz funkcióját és a munka úgy lép fel, mint alkotás, akkor a munka mind szebb és szebb lesz. Ezzel az átalakulással együtt mindinkább betölti esztétikai nevelő szerepét, kezd olyan szerepet játszani, mint a világban minden valóban szépnek alkotója és mint esztétikailag pozitív folyamat. Egyidejűleg a munka széppé válva neveli az emberben a munkához való esztétikai viszonyt, a munka szépségének, szeretetének megértésére, alkotó magatartásra nevel. Az ember csak az alkotó munkában tud igazán harmónikusan fejlődni.

A munkában jelentkező izlés szintje lemérhető a munkatermékek külső formáján, abban, hogy a munkás, amikor dolgozik, már nemcsak arra gondol, hogy jó legyen, amit készít, hanem arra is, hogy szép legyen. Az ilyen munka eredményeként az ember

egyre inkább olyan tárgyakkal veszi magát körül, amelyet nemcsak jónak, hanem szépnek is tart. A munka széppé válása egyben a munka szeretének az alapja, vagyis az esztétikai érzés egyben erkölcsi követelményt is jelent.

Ha napjainkban ebből a szempontból tesszük vizsgálat tárgyává a munkát, akkor feltétlenül rá kell mutatni, hogy ahhoz, hogy a munka maradéktalanul betölthesse műveltségteremtő, ezen belül esztétikai nevelő szerepét, még igen sokat kell rajta változtatni.

A munka mint izlésformáló

Az idealista tanítások szerint az embernél az izlés készsége veleszületett tulajdonság és így egyszer és mindenkorra adott. A vulgármaterialisták az izlést olyan ösztönös fiziológiai képességeként tartják az embernek, mint bármely más biológiai sajátosságot. Ezzel szemben a marxista-leninista tanítások úgy fogják fel az izlést is, mint az ember történelmileg alakuló képességét, amely elsősorban a társadalmi gyakorlatban formálódik, mindenekelőtt a termelő-alkotó tevékenységben.

A jó izlést természetesen nevelni kell. Az izlésnevelés is harcot jelent az izléssel kapcsolatos hamis nézetek ellen. A jó izlést nevelni azt jelenti, nevelni az emberben a szépet, a szép megértését, a szépre való törekvést, a szép törvényei szerinti alkotni akarást. A szépre való nevelés egyben

a jóra, az erkölcsösre való nevelés is. A jó izlés követelménye átfogja az erkölcsi követelmények igen lényeges hányadát is. Szép és erkölcsös, ha az ember a haladást szolgálja, ha tevékenységét áthatja a magasszintvonalu eszmeiség és népiség, ha állandó velejárója a forradalmi humanizmus, a harcos ateizmus, ha következetes kollektívizmus jellemzi, stb.

Nagyon gyakran, amikor az esztétikai nevelésről vagy izlésformálásról van szó, a szépség érzésének nevelője szerepét egyoldaluan csak a művészeti alkotásoknak tulajdonítják. Valójában a festmény, a regény, a színházi előadás, a szimfónia, és minden más művészet segíti az emberekben a szép megértését, a művészi izlés fejlődését. A művészet elősegíti azt is, hogy az emberek gyönyörködni tudjanak az őket körülvevő természet és emberi viszonyok szépségében. Ezzel együtt a művészi alkotásokkal való kapcsolat csak a "szemlélés" aktivitását idézi elő, de nem serkent az ujratermelésre. A néző, a hallgató, az olvasó ember aktivitása csak a befogadásban jelenik meg, csak arra terjed ki, amit a művész nyújt neki, csak addig terjed, ameddig a művész az alkotásban elvezeti. Ezért az esztétikai nevelés a művészet eszközeivel viszonylag szűk korlátok között mehet csak végbe.

Az izlés fejlesztésében sokkal nagyobb szerepet kell, hogy kapjon abból a felismerésből fakadó gyakorlat, hogy az ember formálásában a munka játssza a legfontosabb szerepet.

Az embernek ahhoz, hogy megéljen, dolgoznia kell, kapcsolatba kell kerülni a természettel, át kell azt alakítani. Miközben ezt teszi kénytelen egyre mélyebben behatolni a valóság esztétikai tulajdonságainak megismerésébe is.

A munka nevelte az emberekben az esztétikai érzéseket, tanította meg őket arra, hogy az őket körülvevő környezetben meglássák a szépet, hogy meglássák saját tevékenységük eredményében és magában az emberben is a szépet. A munka neveli elsősorban az emberben azt a gyakorlati aktivitást, ami, ha alkotóvá válik, a szépség törvényei szerinti tevékenységet is jelenti. Elsősorban a munka tárja fel az ember előtt a valóságot, azt, ami abban gyönyörű, a dolgok esztétikai tulajdonságait és ezzel megtanítja arra is, hogy ne csak érzékelni tudja a szépet, hanem alkotni is. Csak a munkában és a munka segítségével tanul meg az ember valóban gyönyörködni, csak a jól és szépen elkészített munkatermék okoz megelegedettséget és ez adja azt az érzést, ami a munkást a munkájához úgy kapcsolja, mint emberi szükséglethez. Ezért nemcsak a munka tárgya - munkaeszköz, használati cikkek, ruha, stb. - bír esztétikai tulajdonságokkal, hanem a munka mint folyamat is. Ebből következik, hogy az esztétikai érzés, amely az izlésben, mint a választás meghatározója jelenik meg, a munkától elszakítva passzív szemlélődő érzésként létezhet csak, ami egyben a változást is a minimumra csökkenti.

A munka neveli az emberben a gyakorlati aktivitást az alkotásban a szép törvényei szerint, közvetlenül feltárva az ember előtt a gyönyörűt a valóságban, a dolgok esztétikai tulajdonságait, ezzel együtt megtanítja az embert nemcsak érzékelni, de alkotni is a szépet, körülvenni magát saját maga által készített szép tárgyakkal. Maga Balzac is azt mondja, hogy amikor a dolgozó nép piszkos kezeivel kimunkálja és megaranyozza a porcelánt, varrja a férfi és női ruhákat, megcsinálja a legpontosabb munkát vasból és fából, vékonyítja az acélt, tömörre és erősebbre készíti a kenderszálat, homályos színt ad a bronznak, virágfüzéréket köszörül az ólomkristályra, virágokról utánezatot készít, himez gyapju fonallal, lovakat idomít, lószerszámokat és passzományt fon, rézkarcot készít, kifesti a hintókat, öreg szilfákat gömbölyít, gőzöli a gyapotot, üveget fuj, gyémántot csiszol, a fémeket bevonattal látja el, a márványból szíromleveleket farag, lesimitja az utcaköveket, minden ötletnek megadja a külső csillogását, befest, fehérít, és feketít mindent, amit jónak lát, akkor a szépről alkotott elképzelése szerint cselekszik.

A gyakorlati tapasztalat mondatja ki velünk, hogy aki az izlést csak a művészeti termékek érzékelésén keresztül akarja elsajátítani, az nem jut tovább annál, hogy ragaszkodik ahhoz, ami a szemébe tűnik viszont az is igaz, hogy mindenben meglássuk a szépet ami hétköznapi, ahhoz olyan kifinomult esztétikai érzék kell, amely elsősorban az aktív alkotó tevékenységben, olyan tevékenységben alakul ki, ami a valóság tudatos átalakítására irányul. A valóság átalakításában viszont

a munka játssza az elsődleges szerepet. Ezért amennyiben a munka alkotóvá válik, annyiban válik izlésformálóvá is.

A munka izlésformáló jellegének vizsgálatánál nem szabad, hogy a történelmi múlt egyoldaluan határozza meg véleményalkotásunkat. A történelmi múlt megítélésénél feltétlenül látni kell a következőket.

Közismert tény, hogy csak a munkamegosztás alapján álló társadalomban vált lehetővé olyan híres művek alkotása, mint az Ősi Egyiptom és India palotái vagy a görög amforák, amelyek hősök és istenek tetteit örökíti meg. De az is igaz, hogy amikor az ókori és középkori művészet híres alkotásairól beszélünk - palotákról és templomokról, edényekről és fegyverekről, szövetekről és butorokról, azokról, amelyek az előkelő világhoz tartoznak, akkor tudjuk, hogy ezt a szépséget a császárok, papok és a hatalom más birtokosai nem maguk, saját kezükkel készítették. Viszont az is igaz, hogy a dolgozók, akik az anyagi termelés minden ágában gyönyörű műalkotásokat hoztak létre, maguk nem használták azokat, hiszen elvették tőlük az uralkodó osztályok erőszakkal vagy gazdasági kényszer útján.

Jogosan tehető fel a kérdés ennek ismeretében, hogy miért volt az, hogy a dolgozók, akik az urnak, vagy eladásra szánt termékükbe fantáziájuknak és szaktudásuknak minden erejét beleadták, mindennapi életükben olyan tárgyakat használtak, amelyek szépségükkel távol álltak azoktól, amelyekről meg kell válniuk?

Az elhamarkodott választ így szokták megadni: nem a munka váltja ki a szép törvénye szerinti alkotást, az esztétikum nem magából a munkából fakad, hanem a munkásból, a szubjektumból. Ezzel szemben az igazság a következő. Az osztályelnyomáson alapuló társadalomban a munkás nem szabadon termel, hanem kényszer hatása alatt. A munka az ő számára létfenn tartási kérdés és nem alkotás, nem ön maga szabad megkettőzése. A dolog lényege láthatóan a gazdasági életben, nem pedig az esztétikai érzésben van. A mesternek sok időt és szellemi erőt kellett fordítania arra, hogy megalkossa a művészet igazi remekművét. A kifejtett erőnek vissza kellett térnie, azaz saját maga és családja részére meg kell szereznie a létezéshez szükséges eszközöket. Ezt pedig úgy lehetett megtenni, ha termékeit becserélte kenyérrre, ruhát stb. vett rajta.

Amikor megváltoznak a tulajdonviszonyok, amikor majd a munkások megértik, hogy maguknak dolgoznak, amikor a munkában megszűnik a fizikai és szellemi munka kettéválása, akkor az ezt tükröző tudatban kialakul az az erkölcsi tényező, amely feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a munka a maga teljességében átváltozzon esztétikailag is pozitív folyamattá. Ez csak a szocializmus körülményei között lehetséges, tehát a múlt ellen ez értelemben nem szolgál például. A másik megjegyzés sem kevésbé fontos. A munka eredménye mindig magán hordja a szép törvénye szerinti alkotás jegyeit, még akkor is, ha ez néha alig észrevehető. Kérdés csupán, hogy ez minek

a hatása alatt született, illetve milyen célokat szolgál.

A szépség törvényei szerinti alkotás pl. a kapitalizmus idején a munkának nem közvetlen funkciója, amely anyagi értéket hoz létre. A tárgy, amely sok ember munkájával készült el, nem feltétlenül szükséges, hogy szép legyen, fontos, hogy divatos legyen, hogy vevőt találjon - ez a kapitalista termelés követelménye.

A kapitalista termelés viszonyai között a kapitalista számára közömbös, mit termel éppen - kolera-bacillusokat vagy kórházat és gyógyszert, gépeket a kert munkához vagy gépeket azok megsemmisítéséhez, elvileg közömbös, hogy szép-e, vagy visszatartó termék, mert a termelés e módjánál nem a valóságos érték, hanem a csereérték a fő. És ha a kapitalisták gondot is fordítanak termékeik születésére, csak azért teszik, hogy versenytársaikat legyőzzék. Az esztétikai tulajdonság nem úgy érdekli a kapitalistát, mint a tárgy sajátossága, amely meghatározott fajta élvezet hordozója, hanem mint olyan tulajdonságot, amely biztos hasznot hoz. Ezzel szemben a dolgozó számára ugyanez a szép törvénye szerinti alkotás, amely a termékben jelenik meg, más értelmet kap. A munkás számára a munkabér a kizsákmányolás kifejezője, mégis egyben valamilyen fokon önmaga kifejezését is. Az viszont már ismert, hogy a munka csak akkor tartalmaz esztétikai mozzanatot, ha az ember megkettőzi önmagát, "önmagát tükrözi az általa alkotott világban", tehát amikor alkot. A munka a munkás számára egy kicsit mindig alkotás is.

Ezért a munkások mindig, a nyomor és a kizsákmányolás ellenére is, büszkéek munkájukra. Ez világosan tükröződik a népköltészetben. A munkás - aki mindig a népmese hőse, - ... minden helyzetből győztesen kerül ki, bátor, erős, leleményes ember, úgy lép elénk, mint a dolgozó tömegek esztétikai ideáljainak megtestesítője. A dolgozók szép iránti törekvését a történelem során mindig nyomon lehet követni. A nép, a dolgozók soha nem maradnak közömbösek a szép iránt. Tárgyakat, ha a legelemibb díszítésekkel is, igyekeztek mindig élénkíteni. ... A törülközőt is kivarrással díszítették, ha a díszítések egyszerűek is voltak. A munkások mindig annyira vitték be mindennapi életükbe a művészet elemeit, amennyi erejük, idejük és anyagi eszközük maradt arra.

Végül arról is szólni kell, hogy az esztétikai ideált, vagy ideálokat is ezen az alapon kell vizsgálni. Az esztétikai ideálok, ha sok áttételen keresztül is, de tükrözik a munkához való viszonyt, pontosabban a munkamegosztásban elfoglalt helyet. Olyan körülmények között, pl. amikor a termelőeszközök magántulajdonban vannak, az uralkodó osztályok a szellemi munkában monopolhelyzetet élveznek, azaz olyan munkában, mint a termelés vezetése, a társadalom vezetése, tudományos tevékenység stb. Ezzel a monopóliummal kapcsolatban alakul ki az esztétikai ideál, amely a szellemi munkával foglalkozó emberben testesül meg - hadvezérben, állami vezetőben, művészben, stb. Így tehát az ellenséges osztályokra távozódó társadalomra jellemzőek a különböző esztétikai ideálok, amelyek visszatükrözték minden osztály szerepét a társadalmi

termelés rendszerében. Hogy melyik vált uralkodóvá, az nem magától az ideáltól függött, hanem annak képviselőjétől, attól, akinek az érdekeit kifejezte. Nem véletlen tehát, hogy az osztálytársadalmakban a munkában jelentkező szépség nem lehetett ideállá, hogy a munkát antiesztétikusnak kiáltották ki. Ezen az alapon formálták tudatosan az izlést is.

Néhány probléma

Természetesen mint mindent, így a munka izlésformáló szerepét is történelmileg kell szemlélni. Még ma is károsan hat a multtal kapcsolatos szemléletben az a negatív értékitélet, miszerint a fizikai munka nem lehet szép. Napjainkban is a munkát, amely minden szépséget és anyagi értéket létrehoz, még kevésbé tartják esztétikusnak, mint a művészetek produktumait, vagy a szellemi munkát.

Miért van az, hogy a szocializmus viszonyai között a fizikai munka az a munka, amely a köz javára létrehoz minden anyagi értéket, a világ minden szépségét mindenki részére, ha nem is értékeli antiesztétikusnak, a valóságban kevésbé szépnek tartják, mint a szellemi munkát? Látni kell, hogy ezt nemcsak az alkotó viszony alacsony színvonala magyarázza, de magának a munkának a jellege, amely az ipari és mezőgazdasági termelésben még megmaradt jelentős részben nehéz kézi munkának, olyannak, ahol még nincs teljes mechanizálás és automatizálás, stb.

De arra is rá kell mutatni, hogy a munkával kapcsolatos izlésnevelő tevékenységben sem tettünk meg mindent annak tudatosításáért, ami már adott, ami jelen van. Pedig a szerszámgépek észszerű formája, amelyet annak szépsége is aláhuz, a munkahelyek tisztasága, a rend és a termelésben megnyilatkozó ritmus, stb. mind magukon hordják az esztétikum jegyeit és mint ilyenek, egyben a jó izlés hordozói és formálói is. A munkában mindig jelen van és az ember előtt megnyilatkozik az anyag esztétikai tulajdonsága, a fa bársonyossága, és természetes mintázottsága, a megmunkált fém csillogása, a termékekben megnyilvánuló szimmetria-asszimmetria, a színek természetadta harmóniája, stb. Amikor a munkás valamilyen terméket előállít, nemcsak az anyagban rejlő lehetőségekkel ismerkedik meg, hanem a bennük rejlő esztétikai tulajdonságokkal is kapcsolatba kerül. Ezt jobban kellene tudatosítani.

Tul kell lépni azon a hamis, sokszor elhangzó következtetésen is, hogy a fizikai munkások izlése azért elmaradott, mert nincs idejük és lehetőségük a művészetekkel foglalkozni. De tul kell lépni ennek egy kifinomultabb változatán is, hogy a szellemi munkások izlése természetesen magasabb, mint a fizikai dolgozóké. Az igazság az, hogy az izlés színvonala elsősorban nem a munkavégzés formájával, hanem a munka alkotó jellegével van kapcsolatban. Amely dolgozó munkájában több az alkotó jelleg, annál a dolgozónál emelkedik gyorsabban az esztétikai értékek felismerése, általában az izlés is.

Sok problémát okoz napjainkban még a munkával kapcsolatos nézetek egész sora, az egoizmus, az anyagiasság, a kapzsiság stb. Pl. ott, ahol a kapzsi érzelmek uralkodnak, ott, ahol az ember csak magáért dolgozik, a munka nem válhat mindvégig széppé. Azok az emberek, akik életük céljául tűzték ki a vagyonygyűjtést, nagyon alacsony szellemi színvonalon vannak és esztétikai érzéseik fejletlenek. Hiszen a kispolgárság jellemző tulajdonsága általában az esztétikai érzés teljes hiánya, minden érzésüket áthatja a tulajdonos ösztöne, a szerzés utáni vágy. Pedig az öntudatos, alkotó munkára nevelésben - ami egyben az esztétikai érzés feltétele is - óriási jelentősége van az erkölcsi, észmei tényezőknek, amikor a társadalmi fejlődésben mind nagyobb és nagyobb szerepet kap a társadalom tagjainak kollektív aktivitása.

Természetesen világosan kell azt is látnunk, hogy a proletár hatalom megteremtésével pl. a kizsákmányolás megszűnt, de maga a munka folyamata és körülményei, amelyek között végzik, még nagyrészt a régiek maradtak. A munkásnak ugyanarra a dudálásra kell a gyárba menni, ugyanabba a füstös munkahelyre, sokszor ugyanannál az öreg, szürke munkapadnál kell dolgoznia, stb. A munkában töltött idő még alapvetően nem változott, vagyis az anyagi javak megteremtése még túl sok időt köt le.

A dolog úgy áll, hogy "könnyű" munka sohasem lesz. A munka, ha nem is fizikailag, de mindig nehéz lesz. Az alkotás sohasem könnyű. Ha minden munka alkotó munkává válik, ez nem jelenti, hogy megszűnik nehéznek lenni. A munkában jelentkező

esztétikai érzés, a gyönyör érzete tehát nem a munka könnyűségétől, vagy nehézségétől függ, hanem alkotó jellegétől. Igazat kell adni a nagy utópistáknak, mint pl. Morus Tamás és Csernisevszkij, akik rájöttek arra, hogy a munka milyen nagy szerepet játszik az emberiség életében. Ezek az utópisták megalkották a modern társadalom ideálját, amelyben a lakosoknak a szabad, alkotó munka nagy élvezetet jelent.

Majd ha az anyagi javak közvetlen megteremtése kevesebb időt vesz el az embertől és rövidebb lesz a munkanap, annál több ideje marad az alkotó munkára való felkészülésre. De ebből következik a fordított összefüggés is: minél több szabad ideje lesz a munkásnak, annál több időt tud fordítani az alkotó munkára vagy a tanulásra, annál műveltebbé válik, annál több észszerűsítést és találmányt tud adni a termelésnek, amelynek eredményeképpen ugyanannyi idő alatt többet, jobbat, szebbet tud termelni. Ebben a folyamatban teljesezhet ki az esztétikai érzés is, az az igény, ami a munkában a szépség törvénye szerinti alkotást eredményezi.

A szocialista társadalomban az emberi tevékenység minden formájának eredménye egyszerre jelenti az esztétikai alkotás sajátos formáját is, pontosabban az esztétikai viszonyok materializálódását. Ez a materializálódás egyet jelent a valósághoz való lényegi közeledéssel, mint az érzéklés objektumához való közeledéshez. "A szépség törvénye szerinti" alkotás követelménye megjelenik az emberi tevékenység objektív társadalmi feltételének formájában. Az esztétikai alko-

tás szubjektív követelményében fog kifejeződni az az objektív szükségyszerűség, amely közvetlenül alarja a megelégedettségnek. Ez a megelégedettség nemcsak a munka eredményétől függően fog megjelenni, hanem magából a gyakorlati tevékenység folyamatából is ered.

Mindebből következik, hogy a dolgozó ember jó izlésre való nevelésének jelszavát nem úgy kell értelmezni, hogy most hozzá kell látni valami eleve meddő felvilágosító munkához, hogy a művészetet közelebb vigyük az átlagos, névtelen dolgozó tömegek színvonalához, hanem ellenkezőleg, úgy, hogy a dolgozó embert kell kiemelni a szürke, személytelen közepszerűségből, változtatni kell környezetén, alkotóvá tenni munkáját, javítani általános műveltségén és ugyanakkor tudását emelni azzal a céllal, hogy egy bizonyos fokú, elengedhetetlenül szükséges kritikai tudattal rendelkezzen. Még csak kezdetén vagyunk ennek a nagy és hosszadalmas munkának, mely nemzedékek és nemzedékek próbaköve lesz, de ha azokra az eszményekre gondolunk, amelyek ezt feladatunkul tüzték ki, nem kell aggódnunk az izlés sorsáért.